

RUSKA POLITIKA NA BALKANU

Headley James (2008.) *Russia and the Balkans: Foreign Policy from Yeltsin to Putin*. London: Hurst Publishers. 552 str.

Knjiga Jamesa Headleya, profesora političke znanosti s Novog Zelanda, opsežna je analiza ruske politike prema ratovima u bivšoj Jugoslaviji. Iako se u naslovu ističe pojam Balkana, autor se isključivo bavi bivšom ruskom politikom u bivšoj Jugoslaviji i to politikom prema ratovima ili većim političkim krizama (kao npr. pad Miloševića). Autor je koristio iznimno velik broj knjiga, članaka i dokumenata koji se odnose na predmet istraživanja. Također je obavio intervjue s nekim akterima zbivanja i nekoliko priznatih analitičara čime je knjigu značajno obogatio. Knjiga *Russia and the Balkans* sastoji se od tri dijela, ukupno trinaest poglavlja. Prvi dio analizira ruske povijesne i suvremene interese na Balkanu te rusku vanjsku politiku nakon 1991. godine. Drugi dio odnosi se na posljednje dane SSSR-a i SFRJ-a te na rusku politiku prema raspadu Jugoslavije, priznavanju novih država, sankcijama, posredovanju te završetku rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Treći dio analizira rusku politiku u ozračju nakon Daytonu, u Kosovskoj krizi i vremenu nakon nje.

Rusija kao velika zemlja i velika sila uvijek je nastojala to i ostati i uvijek se iznova potvrđivala, a Balkan je bio mjesto gdje se to itekako moralo. Ruska prisutnost na Balkanu varirala je u različitim vremenima, režimima i državama, ali je Balkan Rusiji uvijek bio među prioritetima. Autor ističe postojanje značajnog ideološkog elementa u ruskoj politici prema Balkanu – u različitim vremenima ti ideološki elementi bili su panslavizam, pravoslavlje (u carskoj Rusiji) i komunizam (u SSSR-u). Kroz povijest su se ispreplitali uz taj ideološki ele-

ment i ruski strateški, ekonomski i tradicionalni geopolitički interesi. Krajem Hladnog rata za Rusiju su na Balkanu najvažniji daljnji aspekti konflikta kao što su mogući presedani, daljnji razvoj UN-a, NATO-a i OESS-a. Vjerojatno je ključni razlog zainteresiranosti Rusije za ratove u bivšoj Jugoslaviji takozvani efekt ogledala. Velike sličnosti između situacije u Jugoslaviji i SSSR-u, te u svakoj jugoslavenskoj i sovjetskoj republici, nude mogućnost da se zbivanja iz Jugoslavije preslikaju u SSSR. Sovjetska politika je bila protiv miješanja NATO-a, protiv intervencije i za zaštitu suvereniteta SFRJ.

Ruska vanjska politika, pa tako i ona prema ratovima u bivšoj Jugoslaviji, prošla je kroz tri faze. Prva, faza liberalnog internacionalizma, nastupila je početkom 1992. godine. Ta politika počivala je na vjeri da je Rusija liberalno-demokratska zemlja i da ima jednake interese sa Zapadom te da će te zemlje podupirati Rusiju tijekom tranzicije. Zato je Rusija u vanjskoj politici trebala podupirati međunarodno pravo i institucije kao što su UN i OESS u vjeri da će takve institucije odagnati "sigurnosnu dilemu", odnosno traženje sigurnosti kroz silu. Rusija je, slijedeći novo promišljanje, poduprla slanje mirovnih snaga u Hrvatsku i sama poslala jedan pješачki bataljun, priznala neovisnost Hrvatske, Slovenije i BiH i usprkos domaćim kritikama podržala režim sankcija prema Saveznoj Republici Jugoslaviji (SRJ). U kritikama je prednjačila crveno-crna koalicija bivših komunista i nacionalista, a uz nju i dio intelektualne elite i crkva. Druga faza, koju autor naziva tranzicijskom politikom, počela je u jesen 1992. godine i naglašavala je neutral-

nost u jugoslavenskim ratovima, podržavala sankcije (smatrala da je bolje da bijes Zapada prema Srbiji bude izražen putem sankcija nego intervencijom NATO-a), embargo na uvoz oružja i rad UN-a i njegovih posrednika. Krajem 1993. godine započela je realistična faza, nastala dobrim dijelom iz domaćih pritisaka i Jeljcinova populističkog instinkta. Rusija se željela radom kroz Kontaktnu skupinu predstaviti kao država koja može utjecati na odluke bosanskih Srba i istovremeno štititi njihove interese. Ipak, glavna misao vodilja u Moskvi je bila da se zbog Srba neće ozbiljno narušavati odnosi sa Zapadom.

Uz objektivne slabosti, Rusiju je definitivno po strani ostavila i nemogućnost da utječe na odluke Srba. Završetak rata za Rusiju je bio prilično neslavan. Narušen je odnos snaga na Balkanu na štetu Srba, NATO je slobodno djelovao po Balkanu ne konzultirajući Moskvu, a mir je postignut u američkoj režiji uz ignoriranje Rusije. Autor knjige smatra da je mir samo tako i bio moguć jer kako se može završiti rat ako Srbi drže sedamdeset posto teritorija, vojno su u prednosti, a onemogućava se akcija protiv njih i naoružavanje njihovih neprijatelja. Autor zaključuje da je neprestano rusko inzistiranje na mirnom rješenju u tim uvjetima bilo bizarno i nije bilo u dobroj namjeri. U daljnjoj analizi ruskog stava prema ratu autor navodi da su oni smatrali kako imaju neutralnu poziciju u konfliktu samim time što inzistiraju na pojmu građanskog rata i jednakoj krivici svih strana. Rusi nisu mogli ili nisu htjeli prepoznati da je ideja Velike Srbije bila pokretačka snaga rata, a etničko čišćenje sredstvo toga projekta. Reakcija na pad Srebrenice bila je sramotna i na masovne se zločine jednostavno šutjelo. Ta neprincipijelnost nije postojala samo na moralnoj razini, već i na realnoj. Pri ruskoj osudi hrvatskih ofenziva 1995. godine kao da je zaboravljen "efekt ogledala" – identična ruska akcija upravo se odvijala u Čečeniji.

Autor detaljno analizira rusko sudjelovanje u misiji IFOR/SFOR i implikacije na odnose Rusije i NATO-a koji su umnogome određivali buduće modele odnosa - Rusija kao partner, ali u okvirima koje odredi NATO i uz vodeću ulogu NATO-a, koji je 1999. godine otišao još jedan korak dalje. Ruski diplomati, koji su i dalje odnos sa Zapadom gledali kao igru nultog zbroja, činili su sve da izbjegnu intervenciju i nakon nje lavinu kritika koja ih je čekala kod kuće. I na Kosovu 1999. godine Rusija se ponovno razlikovala od Zapada u interpretaciji sukoba: Moskva je smatrala da je na Kosovu posrijedi terorizam albanskih ekstremista. Stav službene Moskve bio je da su zračni udari na SRJ nelegalni i protivni Povelji UN-a. Rusija je poduzela neke simbolične akcije, ali Jeljcin još jednom nije bio spreman ugroziti odnose sa Zapadom. Neke prijeteće izjave bile su usmjerene prema domaćoj opoziciji (ravnoteža domaćeg pritiska i vanjskopolitičke realnosti) i prema samome NATO-u, da se ne bi osjećao preslobodan u svojim akcijama. Ipak, Jeljcin je odlučio djelovati u okvirima koji omogućuju održanje partnerstva s NATO-om, što znači da je i sukobljavanje s NATO-om ostavljao u tim, još u Bosni određenim okvirima. Tako je izgledalo i kasnije rusko sudjelovanje u misiji KFOR.

Novi predsjednik Vladimir Putin naglašavao je važnost Balkana, prije svega geopolitičku i ekonomsku dimenziju, a manje ideološku. Rat protiv terorizma (posebno nakon 11. rujna 2001. godine) bio je dobra osnova da se nađe zajednički interes i prilika da Zapad uzme Rusiju za partnera. Autor smatra da je ruska politika ostajala na realističnim temeljima, ali okolnosti su se mijenjale: na Balkanu je postignut mir, Srbija se sve više okretala Zapadu, a Rusija je ekonomski znatno ojačala i bila u mogućnosti pokušati se nametnuti na druge načine. U odnosima sa Zapadom sve su izglednije *win-win* situacije (kao u sukobu u

Makedoniji). Ruska politika u novim se okolnostima okrenula stvaranju što boljih odnosa sa svim državama bivše Jugoslavije ne odričući se svojih interesa, ali bitno napuštajući ideološki element.

Knjiga daje odličan uvid u rusku politiku prema ratovima u bivšoj Jugoslaviji i vremenu nakon njih, a usto razbija određene predrasude o ruskoj politici koje su nastajale iz, u Hrvatskoj čestih, prenaglašavanja ideoloških elemenata i nerazumijevanja pravih odnosa velikih sila. Autor precizno barata povijesnim činjenicama i u potpunosti je imun na predrasude, poluistine ili preuveličane brojke koje

se potkradaju i najboljim svjetskim autorima kada pišu o Balkanu. Knjiga Jamesa Headleya ne samo da je nezaobilazna za svako istraživanje ruske politike prema Balkanu, nego je iznimno korisna za svakoga tko istražuje rusku vanjsku politiku, odnos unutarnje i vanjske politike velikih sila i politiku međunarodne zajednice prema ratovima u bivšoj Jugoslaviji. Knjiga može također biti vrlo korisna hrvatskim istraživačima Domovinskog rata i rata u BiH jer govori i o bitnom dijelu hrvatske povijesti, pogotovo s obzirom na nedostatak većeg broja knjiga takve vrste na hrvatskome jeziku i tako visoke kvalitete.

Vladimir Filipović